

Postmodernite ve Dijital Medya: Sembiyotik İlişkiyi Görmek

Mehmet Sebih ORUÇ*

Postmodernite yaklaşık 50 yıldır sosyal bilimlerde en çok tartışılan kavramlardan biridir. Ancak özellikle 2016 yılında Oxford Sözlüğü'nün *post-truth* kavramını yılın sözcüğü seçmesinden sonra artık yeni bir döneme geçildiği, *post-truth* dönemin bambaşka sosyal, politik ve epistemolojik şartlara haiz yeni bir dönem olduğu da iddia edilmektedir (Mcintyre, 2017). Bunun yanında *post-truth* durumu radikalleşmiş ve daha da yaygınlaşmış postmodernite olarak gören çalışmalar da mevcuttur. Bu yazıda bu tartışmalara girmek yerine postmodernitenin en temel özellikleri itibariyle hala temel gerçekliğimiz olduğu kabulünden hareketle postmodern durumun dijital medya ile olan ilişkisine yoğunlaşılacak, postmodernite ile dijital medya arasında sembiyotik bir ilişki olduğu ortaya konmaya çalışılacaktır. Aktör ağ teorisinin en temel varsayımlarından biri yazının temelini oluşturmaktadır: Son derece karmaşık medya, teknoloji ve insan ilişkilerinin hâkim olduğu çağdaş toplumda artık geleneksel sebep sonuç ilişkileri kurulması zordur ve daha sofistike yaklaşımlar gerekmektedir. Bu anlamda dijital medya mı postmoderniteyi doğurdu yoksa postmodern bir varlık, bilgi, insan ve zaman anlayışı mı dijital medyayı mümkün kıldı sorusu yerine, ikisinin karşılıklı olarak nasıl birbirlerini besledikleri sorusu önemlidir. Önceki soru ise cevabı neredeyse asla bulunamayacağı gibi sadece sonsuz/sonuçsuz spekülasyonların konusu olabilir.

Öncelikle postmodernitenin bir ideoloji veya teori değil; somut bir toplumsal durumun ifadesi olduğu belirtilmelidir. Postmodernite

---

* Doktorant, Newcastle University, Media, Culture and Heritage, sebih.oruc@hotmail.com, ORC ID: 0000-0002-7695-2441

çağdaş kapitalist toplumun her günkü hayatı belirleyen temel durumu, somut koşuludur. Öyle ki, Terry Eagleton'ın belirttiği üzere "pek çok iş adamı kendiliğinden birer postmodernisttir (1999: 156). Eagleton postmodernitenin bu somutlaşmış, herkesi ve gündelik hayatı kuşatmış doğasını en iyi ortaya koyan teorisyen olarak bu çalışma açısından özellikle önemlidir. Sonda söylenecek olanı başta söylemek gerekirse: Eagleton'un cümlesi yeniden ve şu şekilde formüle edilebilir: Pek çok (bütün?) sosyal medya kullanıcısı kendiliğinden birer postmodernisttir!

Bu gerçeği görmek için postmodernitenin temel, tanımlayıcı kavramlarıyla bunların sosyal medyada nasıl hayatiyet bulduklarına bakmak yeterlidir. Literatüre çok genel bir perspektiften bakıldığında en temel postmodern kavramsallaştırmalardan bazılarının şunlar olduğu görülecektir: "öznenin inhilali", "bölünmüş öznellik", "deneyimin parçalanması" "perspektivizm", "bilime karşı şüphecilik", "çok kültür-lülüğü ve çok sesliliği benimseme" ve "metinler-arasılık". Ayrıca sanatsal olanla olmayan arasındaki sınırların aşınması ve kültürel üretim süreçlerinin parçalı, kaotik bir görünüm kazanması da en temel postmodern gerçekliklerdir (Touraine, 2012: 122). Bütün bunlar dijital medyaya adeta somutlaşmaktadır. Yazının geri kalanında bu temalardan bazılarının sosyal medyadaki hayatiyet biçimlerine odaklanılacaktır.

Birer örnek platform olarak Twitter ve Instagram alınabilir. Burada Twitter daha çok epistemik ve sosyal postmodern temaların mecrası olarak; Instagram ise estetik (kelimenin kök anlamıyla) ve kültürel temaların mecrası olarak ele alınacaktır. Her ikisi de sıradan insanların kullanımına ücretsiz sunulan bu platformlarda mutlak ve sorgulanmayan birçok-seslilik ve perspektivizm vardır. Twitter'da herkes her fikrini belirtebilmekte, daha önce marjinal ve hatta dile getirilemez/kabul edilemez buldukları için bir mecra bulamayan en radikal, absürt veya temelsiz argümanlar bile sıradan insanlar tarafından farklı bir "perspektif" olarak sunulabilmektedir. Her görüşün birer perspektif olduğu bu mecrada, birer perspektif olmayan hiçbir şey kalmamaktadır. Her bilgi, argüman ve fikir bu mecrada eşit ağırlığa sahiptir.

Twitter'ın bu yönleri üzerine çalışmalar daha ziyade sosyal ve politik etkileri üzerinden ele alınsa da epistemolojik etkileri daha temel ve belirleyicidir. Çok basit bir şekilde düşünmek gerekirse, bir mesele hakkındaki hakikatle ona dair üretilmiş yalan ve komploların sıra-

dan insanın epistemik kaynağı olmaları bakımından bir farkı yoktur. Hepsi de 140 karaktere sığdırılmış olup bir telefon ekranından gündelik hayatın en banal, sıradan anlarında bireyin tecrübesine konu olmaktadır. Yalanı araştırıp teyit etmeye vakit de imkân olmadığı gibi doğrunun etkisinde kalmak da pek mümkün olmamaktadır. Özellikle pandemiden sonra daha da yoğun bir şekilde sıradan insanın epistemik kaynakları neredeyse tamamen online dünyadaki bu tür mecralar (haber siteleri de giderek Twitterlaşmaktadır) olduğundan, buradaki bilgi edinme biçiminin genel olarak bilgi, doğru, yanlış vs. kavramlara dair insan tasavvurunu da dönüştürdüğü görülmelidir. Bu anlamıyla Twitter postmodernlerin modernist epistemolojik temellere dair eleştirilerine hayat verir. Herkesin her bilgiyi istediği gibi hakikat olarak sunması ve bütün bunların aynı kazanda eşit ağırlıklarıyla kaynaması, epistemoloji kavramının kendisini anlamsız hale getirir: Twitter'ın en temel, mutlak etkisi *logic*'i ortadan kaldırmasıdır.

Burada kimi zaman iddia edildiği üzere yeni bir mantığın ikame edilmesinin söz konusu olmadığını görülmeli. Ortada ne bütün bunların tecrübemize konu olma biçimini düzenleyen bir ilke vardır ne de bunların bilgi olacak şekilde işlenmesini sağlayacak temel mantık ilkeleri. Bu içeriklerin üretilme amaçları da zaten mantıksal bütünlük veya anlamlı tecrübe içinde bir şeyler sunmak değildir. Twitter tecrübe ve idraki (kelimenin hiçbir anlamıyla) düzenlemez. Yapıp ettiği sonsuz bir karmaşa içerisinde düzen kelimesinin kendisini çözüme uğratması, anlamsızlaştırmasıdır. Dolayısıyla, modernlerin (mesela Marks veya Kant'ı düşünelim) o mantık ve yasalılık merkezli düşünme biçimine asla hayatiyet vermeyen Twitter, bir postmodern açısından (tekrar belirtmek gerekirse sosyal politik etkileri açısından değil; epistemik ve estetik doğası açısından) mantığı ve bilgiyi ortadan kaldırması açısından son derece idealdir.

Twitter'ın sosyal ve politik etkileri ise çok daha karmaşıktır fakat eşit derecede postmodern temaları beslemektedir. Mecranın herkese, en azından teknik olarak, eşit imkanlar sunması geleneksel hiyerarşileri çoğu durumda geçersiz kılar. Nihayetinde (bu gerçekten böyle değildir ama teknik imkân açısından böyledir) herkes herkesle yatay düzlemde iletişime geçebilmektedir. Bir öğrenci açısından üniversitede derse giren akademisyen de dedesi de Twitter'da takipçi ve takip edilendir. İnsani ilişki biçimlerindeki fark ve dikeylik Twitter kazanın-

da kaynamakta, yok olmaktadır. Bilindiği üzere postmodern düşünürlerin bir çeşit cennet tasavvurudur bu mutlak yapaylık, kusursuz eşitlik ve hiyerarşiden arınmışlık. Burada asıl önemli nokta bu etkilerin o mecralarda kalmadığını fark etmektir. Yan odadaki babanın attığı tweet ile yarın dersine girecek olan hocanın tweetlerini aynı mecrada yatağında uzanırken okuyan gencin bu kişilere ve daha genel anlamda toplum ve insana dair tasavvurundaki dönüşüm muazzamdır ve tam da postmodern temaların hayatiyet bulmuş halidir.

Instagram bu noktada imaj/görüntü/gösteri merkezli yapısıyla farklı bir mecra olarak karşımıza çıkmaktadır. Postmodern toplumların mahiyetini en iyi ortaya koyan metinlerden olan Guy Debord'un gösteri toplumu kavramsallaştırması bu mecrayla gündelik hayatın bir gerçeği haline gelmektedir: Her şey gösterilmelidir ve sadece gösterilen şeyler yaşanmış, tecrübeye konu olmuştur. Instagram yaşanmışlığı görünmüşlüğe, gösterilmişliğe indirger. Orada paylaşılmış, insanlara gösterilmiş, beğenileri alınmış her ne varsa o gerçekten yaşanmış sayılmaktadır. Fotoğraf makinesinin ilk zamanlarında tecrübe etmek, mekân ve insanları görmek, onlarla/oralarda bulunmayla bütün bunların imgesini fotoğrafla kontrol altına alma arasındaki ilişki tersine çevrilmiştir diyen teorisyenler bile artık yeterince radikal değildir. Bu teorisyenlere göre fotoğraf makinesinden sonra artık insanlar gerçekten bir yeri görmek için değil imgesini ele geçirmek için seyahat etmektedir ve dolayısıyla deneyim aşınmakta, şeylerin imgesi gerçekliğin yerini almaktadır. Halbuki Instagram çağında imgenin kendisinin de anlamı kalmamıştır. Bütün değeri gösterilebilmesindedir. Yani bir gösteriş nesnesi kılınmadığında imge de anlamsızdır.

Bütün bunların postmodern temalarla ilişkisi ortadadır. Lyotar'ın 1960'lardaki metinlerinden itibaren (arzu felsefesiyle ilgilendiği ve arzuların filozofu olarak değerlendirildiği zamanlarından itibaren) postmodern düşünürler bilgiyi, kavramı, kelimeyi bir kenara bırakıp imajı ve figürü ön plana çıkarma çağrılarını yapmışlardır. Modernitenin metin, bilgi, soyutlama merkezli düşünme biçiminden; arzu, imge, görüntü ve doğrudan tecrübe merkezli postmodern düşünme biçime geçiş çağrılarını hem estetik hem epistemolojik anlamda ciddi yankı bulmuştur. İşte yukarıda kısaca ortaya konduğu üzere imgeyi önce her şeyleştiren sonra da gösteriye ve bireyselliğe kurban eden Instagram bu çağrılarının hayatiyet bulduğu bir mecra olarak karşımızda durmak-

tadır. Orada her şey estetize edilerek, arzu nesnesine dönüştürülerek takdim edilir. Estetize edilmeyen hiçbir şey orada yoktur veya oradaki her şey sınırsızca estetize edilmiştir.

Instagram'ın bir diğer önemli postmodern etkisi ise sanatçı ve sanatçı olamayan, sanat eseri olanla olmayan arasındaki ayrımı ortadan kaldırması, kullanan herkesi her durumun sanatçısı kılmasıdır. Bütün her şey orada fotoğraf sanatının nesnesi olmak için bekliyordur bu kullanıcı için, kendisi de kendiliğinden bir fotoğraf sanatçısıdır. En ünlü galerilerden en büyük ressamların fotoğraflarıyla önceki ayın doğum günündeki pastasına aynı idrakle yaklaşır, hepsini aynı mantığın potasında eritip sunar. Estetize edilmeyen hiçbir şey bırakmaz hayatında ve buna bizatihi estetik nesnenin kendisi de dahildir.

Sıradan bir insanın en bayağı gündelik işlerini paylaşması bu anlamıyla bir patoloji veya problem değil; bütün bu çağın, özellikle gençlerin, insan ve hayata dair içselleştirdikleri imge ve gösteri merkezli idrak biçiminin en açık, bariz dışı vurumudur. Heidegger'in genel yaklaşımı göz önüne alınırsa açıkça görüleceği üzere, sıradan insan bütün bir hayatın fotoğrafını çektiği için hayat resim ve gösteriye dönüyor değildir. Aksine zaten bütün bir hayat resim ve gösteri olarak tecrübe edildiği için hepsinin fotoğrafı çekilip gösterinin emrine sunulmaktadır. Dolayısıyla da bu tür durumlara girmeyen insanların kendilerini bu düşünce biçiminden arınmış görmeleri naiflikten başka bir şey değildir.

Kuşkusuz burada bu mecraların postmoderniteyle ilişkisinin özeti bile sunulabilmiş değildir. Yapılmak istenen çok genel birkaç özelliğe işaret ederek ikisinin birbirini beslediğini ortaya koymaktır. Son olarak en genel postmodern etkinin bütün bir insan tecrübesini kaotikleştirmek olduğu belirtilebilir. Bu mecraların özellikle son yıllarda artarak sadece telefonda ve zaman/mekân sınırlarından arındırılmış olarak kullanılmaları, sıradan insanın gündelik deneyimini bütün bildik mantıksal ve toplumsal düzenleme biçimlerinden arındırmakta ve büsbütün bir kaosa dönüştürmektedir. Her şey her durumda bireyin tecrübesine konu olabilir hale gelmektedir. Kişi aynı anda birkaç "mecrada" bulunabilmektedir, bulunmanın anlamı dönüşmekte ve bu faaliyet sadece kaotik doğayı beslemektedir.

Peki bütün bunlardan çıkarılacak sonuç nedir? Bu meseleyi önemseyen Müslümanlar açısından, eğer hala önemli ve daha doğrusu

imkân dahilindeyse, postmoderniteden bu teknolojiler gündelik hayatımızın bu kadar parçasıyken kurtulmanın mümkün olmadığı gerçeğidir. Postmodernite bunlar üzerinden özellikle yeni neslin adeta kılcal damarlarına kadar girmektedir ve sürekli kendisini yeniden üretmektedir. Bu nüfusun diğer yaş gurupları için de ciddi şekilde geçerlidir. Bunlardan kurtulmak mümkün olmasa bile mahiyetleri üzerinde düşünmek, onların bu özelliklerinin farkında olarak kullanmak en azından bir umut kapısını hep açık bırakabilir. Bunu bir naiflik olarak görmek yerine kendimize bu kadarlık da olsa bir iyimserlik hakkını vermeli, bilincin kötümserliğinin yanına iradenin iyimserliğini koymalıyız.

Kaynakça

- Eagelton, Terry, 1999, *Postmodernizmin Yanılsamaları* (Çev. Mehmet Küçük), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mcintyre, Lee, 2018, *Post-Truth*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Touraine, Alain, 2012, *Modernliğin Eleştirisi* (Çev. Hülya Tufan), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.